

Nr 31.

Ankom till riksdagens kausli den 29 maj 1940 kl. 8 e. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om undantag från gällande bestämmelser rörande arbetstidens reglering m. m., dels ock en i ämnet väckt motion.

Genom en den 17 maj 1940 dagtecknad proposition, nr 256, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet hållna protokoll jämlikt § 87 regeringsformen föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

Lag

om undantag från gällande bestämmelser rörande arbetstidens reglering m. m.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, i den omfattning det prövas nödigt, meddela förordnande, att vad i nedannämnda lagar är stadgat icke skall äga tillämpning, nämligen lagen om arbetarskydd, lagen om skyldighet i vissa fall att vid flottled anordna härbärgen åt flottningsarbetarna, lagen om arbetstidens begränsning, lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete, skogshärbärgeslagen, lagen om semester, sjöarbetstidslagen, lantarbetstidslagen, arbetstidslagen för detaljhandeln samt butikstängningslagen.

2 §.

Har genom förordnande, som avses i 1 §, straffbestämmelse helt eller delvis satts ur tillämpning, skall den dock gälla beträffande förseelse, som begåtts innan förordnandet trätt i kraft.

3 §.

Utfärdas förordnande, som i 1 § sägs, äger Konungen föreskriva, att handläggningen av fråga, vilken enligt lag, som med förordnandet avses, tillkommer viss administrativ myndighet, skall ombesörjas av annan myndighet.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, samt gäller till och med den 30 juni 1941. Av Konungen jämlikt denna lag meddelat förordnande äger icke tillämpning längre än lagen äger giltighet. Genom denna lag upphäves lagen om meddelande av förordnande att lantarbetstidslagen den 15 juni 1939 (nr 255) icke skall äga tillämpning.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft en i anledning av densamma inom andra kammaren väckt motion, nr 275, i vilken herr *Brädefors* och fru *Rönn-Christiansson* hemställt, att riksdagen måtte besluta avslå propositionen.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för det genom propositionen framlagda lagförslaget samt för yrkandet i motionen, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till propositionen och motionen.

I en den 21 september 1938 dagtecknad, inom rikskommissionens för ekonomisk försvarsberedskap kansli upprättad och till Kungl. Maj:t överlämnad promemoria lämnades redogörelse för vissa av rikskommissionen förberedda författningsutkast, vilka vid kristillfälle påkallade åtgärd av Kungl. Maj:t. Vid promemorian funnos fogade — förutom utkast till lag om tjänsteplikt m. m. — utkast till lag om undantag från gällande bestämmelser angående arbetarskydd m. m. Enligt sistnämnda lagutkast skulle Kungl. Maj:t vid krig, krigsfara eller eljest av krig föranledda utomordentliga förhållanden äga, i den mån det prövades nödigt, meddela förordnande om undantag från vad i lag vore stadgat om arbetarskydd, semester, arbetstidens begränsning eller förläggning och arbetares bostadsförhållanden eller om begränsning av tiden för idkande av handel och annan rörelse.

Sedan yttranden över förslaget avgivits, överlämnades rikskommissionens samtliga författningsutkast och däröver avgivna yttranden till de jämlikt Kungl. Maj:ts den 24 mars 1939 givna bemyndigande tillsatta sakkunniga rörande arbetsmarknadens försvarsberedskap. De sakkunniga avlämnade den 23 september 1939 till chefen för socialdepartementet utkast till krisarbetslag jämte en i anslutning därtill utarbetad promemoria. Häröver avgåvos yttranden av ett flertal myndigheter och sammanslutningar. I vissa yttranden upptogs — i samband med de allmänna riktlinjerna för en lagstiftning om arbetsmarknadens reglering under krisförhållanden — till behandling även frågan om tillfällig suspendering av viss arbetarskyddslagstiftning.

Frågan om en sådan suspendering i syfte att delvis undanröja de svårigheter, som uppkomma genom bristen på arbetskraft i vissa krislägen, behandlades i en till urtima riksdagen 1939/40 avlåten proposition nr 76 med förslag till lag om eftergift under vissa förhållanden från bestämmelserna i 19 § första stycket lagen om arbetarskydd. Förslaget innebar befo-

genhet för Kungl. Maj:t att beträffande företag, som bedreve tillverking eller beredning av förnödenheter för rikets försvar, under utomordentliga förhållanden dispensera från gällande förbud mot kvinnors nattarbete. Förslaget i propositionen var föranlett av en framställning från arméförvaltningens tygdepartement. Över denna hade yttranden avgivits av myndigheter och sammanslutningar, bland annat av sakkunniga rörande arbetsmarknadens försvarsberedskap, vilka uttalat, att det enligt deras mening för det dåvarande icke föreläge behov att tillskapa en fullmaktslagstiftning på förevarande område utöver vad i nämnda proposition upptagits.

Föredragande departementschefen, statsrådet Forslund, anförde i propositionen, att det icke för det dåvarande syntes påkallat att i vidare mån än som i propositionens lagförslag skett föreslå möjlighet till dispens från några av sociala hänsyn lagstadgade begränsningar i rätten att utnyttja arbetskraft. Såvitt anginge undantag från de grundläggande bestämmelserna i 1930 års allmänna arbetstidslag hade dispens i åtminstone ditintills erforderlig utsträckning kunnat med stöd av lagen meddelas av arbetsrådet. I övrigt hade behov av dispens från arbetarskyddslagen eller eljest gällande arbetslagstiftning dittills icke gjort sig med någon styrka gällande. Skulle så senare bliva fallet, finge i det läget övervägas, huruvida särskilda åtgärder borde vidtagas. — Propositionen godkändes av riksdagen. Lag i ämnet utfärdades den 8 december 1939 (nr 831). Den gäller till och med den 31 mars 1941. — Med stöd av berörda lag har Kungl. Maj:t meddelat dispens i ett stort antal fall. Genom dispensererna har möjliggjorts användande av kvinnor till skiftarbete, därvid det i avsevärd utsträckning varit fråga om treskiftsarbete.

I proposition nr 92 till 1939/40 års urtima riksdag med förslag till lag om tjänsteplikt, m. m. redogjorde föredragande departementschefen, statsrådet Forslund, för vad i yttrandena över de sakkunnigas rörande arbetsmarknadens försvarsberedskap förslag till krisarbetslag ävensom i propositionen nr 76 förekommit samt förklarade sig åberopa, vad han i sistnämnda proposition anförde. Därjämte underströks, att, om särskild lagstiftning rörande dispens från gällande arbetslagstiftning skulle visa sig behövlig, densamma torde kunna utan dröjsmål tillskapas. — Lag om tjänsteplikt utfärdades den 30 december 1939 (nr 934). Efter inhämtande av riksdagens samtycke har Kungl. Maj:t genom kungörelse den 26 april 1940 (nr 269), med stöd av 1 § i lagen, förordnat, att dess 2 kap. omedelbart skall äga tillämpning.

I anledning av framställningar från Gotlands lantarbetsgivareförening den 27 februari 1940 samt från statens livsmedelskommission den 12 april 1940, över vilka framställningar yttranden avgivits av myndigheter och sammanslutningar, har Kungl. Maj:t den 17 april 1940, med stöd av 10 § 2 mom. lantarbetstidslagen förordnat, att nämnda lag under tiden till och med den 17 juli 1940 icke skall äga tillämpning inom 18 särskilda län.

Kungl. Maj:t har vidare den 26 april 1940 beslutat att i proposition nr 225 föreslå riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag om meddelande av förordnande att lantarbetstidslagen icke skall äga tillämpning. Vid remissen till lagrådet den 17 april 1940 av berörda lagförslag anförde jag till statsrådsprotokollet, att situationen med avseende å tillgången på arbetskraft för jordbruket vore sådan, att risk föreläge, att behov av suspendering av lantarbetstidslagen i större utsträckning än vad som skett genom Kungl. Maj:ts beslut samma dag möjligen för riket i dess helhet inom kort kunde uppstå. Då gällande lag icke innefattade möjlighet för Kungl. Maj:t att fatta beslut i sådant hänseende, syntes Kungl. Maj:t genom särskild lag böra bemyndigas därtill. — Sedan propositionen godkänts av riksdagen, har lag i ämnet utfärdats den 10 maj 1940 (nr 309). Lagen gäller till och med den 31 oktober 1940.

Genom beslut den 13 april 1940 har Kungl. Maj:t meddelat viss dispens jämlikt 12 § butikstängningslagen. Därvid har beträffande Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs och Värmlands län förordnats, att i de orter inom respektive län, vilka länsstyrelsen ägde bestämma, butik, där handel idkades huvudsakligen med livsmedel, järnvaror, beklädnadsvaror eller tobaksvaror, söndagen den 14 april 1940 finge hållas öppen för allmänheten från kl. 9 till kl. 11 samt från kl. 14 till kl. 17, dock ej under högmässogudstjänst.

I propositionen ha vidare återgivits vissa uppgifter rörande arbetsrådets dispensgivning enligt arbetstidslagarna, till vilka uppgifter utskottet anhåller att få hänvisa.

Föredragande departementschefen, statsrådet Möller, har vid remissen till lagrådet av förslag i förevarande ämne anfört bland annat följande:

Den anspänning av alla krafter, som nu erfordras för att vårt land skall kunna motstå den rådande kristidens påfrestningar, föranleder på en mängd områden förändringar av hittills gällande förhållanden. Av olika skäl — bland annat behovet av ökad produktion inom vissa för samhället särskilt betydelsefulla näringsgrenar å ena sidan samt brist på arbetskraft på grund av gjorda inkallelser till militärtjänstgöring å den andra — är det nödvändigt, att de i produktionsverksamheten deltagande prestera arbete i en omfattning, som vida överstiger den i lugna tider vanliga. Att under längre perioder uppnå den önskade ökningen av arbetsprestationen genom en förlängning av arbetstiden utöver den normala torde knappast vara möjligt. Däremot kan det under en relativt kortvarig krissituation i många fall te sig som naturligt, om parterna på arbetsmarknaden överenskomma om en utsträckning av arbetstiden. Det är då erforderligt, att åtgärder vidtagas, så att icke gällande lagstiftning lägger hinder i vägen härför. I den mån det är fallet, måste möjlighet beredas att helt eller delvis kunna sätta lagstiftningen ur tillämpning. Det kan givetvis därvid icke undgås, att de sociala förmåner av skilda slag i fråga om förkortad arbetstid, semesterledighet m. m., som tillförsäkrats arbetstagarna i vårt land, för tillfället i viss mån inskränkas. Jag vill emellertid betona, att de försämringar av ifrågavarande sociala förmåner, som sålunda kunna bliva nödvändiga, i och för sig äro

av ondo. En utväg sådan som den föreslagna bör därför få tillgripas endast då synnerligen starka intressen fordra det och äga bestånd allenast så länge tillgodoseendet av dessa intressen oundgängligen påkallar det.

För att nödig anpassning skall kunna vinnas efter det i varje läge förefintliga behovet torde fullmakt böra lämnas Kungl. Maj:t att, med hänsyn till föreliggande förhållanden, besluta i detalj härutinnan. På sätt framgår av den i det föregående lämnade redogörelsen har en sådan lagstiftning i olika sammanhang tillstyrkts från skilda håll. Förslag till en dylik fullmaktslag har därför upprättats.

Förordnande enligt lagförslaget skall jämlikt 1 § av Kungl. Maj:t få meddelas vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. — — — — Omfattningen av förordnandet bör lämpas efter det vid varje tillfälle oundgängliga behovet. Det synes sålunda kunna ifrågakomma, att ett förordnande avser allenast föreskrift av visst slag, t. ex. angående maximering av övertidsarbete, under det att övriga författningsbestämmelser lämnas oberörda.

Den nu föreslagna lagen torde böra träda i kraft omedelbart samt gälla till och med den 30 juni 1941. Av Kungl. Maj:t jämlikt lagen meddelat förordnande synes icke böra äga tillämpning längre än lagen äger giltighet. Då denna lag innefattar möjlighet för Kungl. Maj:t att, i den omfattning det prövas nödigt, förordna, att lantarbetstidslagen icke skall äga tillämpning, torde i övergångsbestämmelserna till den nu ifrågavarande lagen böra föreskrivas, att vid dess ikraftträdande lagen om meddelande av förordnande att lantarbetstidslagen den 15 juni 1939 (nr 255) icke skall äga tillämpning skall upphöra att gälla. Däremot synes den speciella fullmaktslagen den 8 december 1939 (nr 831) icke böra upphävas.

Den genom propositionen föreslagna lagen innefattar en tidsbegränsad fullmakt för Kungl. Maj:t att i ett svårartat krisläge försätta omfattande och betydelsefulla delar av den sociala lagstiftningen ur tillämpning. De författningar, om vilka här är fråga, hava under en lång följd av år steg för steg fått sin utformning och under denna tid vunnit uppskattning inom allt vidare kretsar av vårt folk. Då så är förhållandet, måste tydligen ett förslag om undantag från nämnda författningar kunna grundas på utomordentligt starka skäl. Sådana skäl föreligga i närvarande stund framför allt i det behov av produktionsökning och den brist på arbetskraft, som gjort sig gällande inom vissa särskilt samhällsviktiga näringsgrenar. Utskottet vill emellertid i detta sammanhang betona angelägenheten av att en mera väsentlig utsträckning av arbetstiden för de redan anställda icke sker i fall, då ett stegrat behov av arbetskraft utan avsevärd olägenhet kan tillgodoses genom nyanställning av personal.

[Svårigheten att på förhand överblicka de från tid till annan skiftande situationer på olika områden, som kristiden kan medföra, har nödvändiggjort, att den föreslagna fullmakten för Kungl. Maj:t måst göras synnerligen vidsträckt. Detta innebär emellertid icke, att hela det författningskomplex, som angives i förslagets 1 §, i ett sammanhang skulle skjutas åt sidan. Såsom föredragande departementschefen framhållit, bör omfattningen av ett med stöd av den föreslagna lagen utfärdat förordnande lämpas efter det vid

Utskottet.

varje tillfälle oundgängliga behovet. Till närmare belysning av vad härmed avses har i propositionen uttalats, att det syntes kunna ifrågakomma, att ett förordnande avsåge allenast föreskrift av visst slag, t. ex. angående maximering av övertidsarbete, under det att övriga författningsbestämmelser lämnades oberörda. Kravet på varsamhet vid handhavandet av ifrågavarande fullmakt och på noggrant beaktande av de i olika fall inträdande rättsverkningarna av förordnanden med stöd av densamma gör sig enligt utskottets mening gällande i fråga om samtliga de författningar, om vilka här är fråga, men har särskilt framträtt beträffande vissa av dem.

Vad angår lagen om arbetarskydd hava redan vid urtima riksdagen 1939/40 antagits bestämmelser om rätt för Kungl. Maj:t att beträffande företag, som bedriva tillverkning eller beredning av förnödenheter för rikets försvar, under utomordentliga förhållanden dispensera från det i nämnda lag intagna förbudet mot kvinnors nattarbete. Det kan icke anses uteslutet, att ytterligare undantag från arbetarskyddslagen kunna bli erforderliga. Vid medgivande av undantag från nämnda eller andra hithörande lagar får emellertid icke förbises, att åtgärder till förekommande av olycksfall och ohälsa ofta torde vara särskilt påkallade under de förhållanden, som inträda vid sådana jämkningar i lagstiftningen. Det blir då också av ökad vikt, att arbetsförhållandena stå under tillsyn av en i arbetarskyddsfrågor sakkunnig myndighet, vilket bör beaktas vid tillämpningen av 3 § i den föreslagna lagen.

Beträffande semesterlagen tilldrager sig spørsmålet, om arbetstagarna även i fall densamma skulle i större eller mindre omfattning sättas ur tillämpning må äga rätt till semesterersättning, särskilt intresse. I den mån en viss tids semester redan intjänats, kan det icke rimligen ifrågakomma att helt beröva arbetstagaren den rätt, han enligt lagen förvärvat. Om arbetstagaren genom ett förordnande enligt den föreslagna undantagslagen skulle hindras från att utbetomma den intjänade semestern, bör han jämlikt grunderna för semesterlagen i stället äga anspråk på semesterersättning. Utskottet förutsätter, att ett eventuellt förordnande avseende semesterlagen så utformas, att därav berörda arbetstagare icke gå miste om semesterersättning ävensom att rätt till semester kan intjänas jämväl efter ikraftträdandet av ett dylikt förordnande.

Då vissa parter på arbetsmarknaden träffat avtal rörande spørsmål, som avses i de i 1 § angivna lagarna, kan ett förordnande enligt undantagslagen icke i och för sig rubba detta avtal. Därför kräves även, att parterna komma överens om den jämkning, varom fråga är, exempelvis en utsträckning av arbetstiden. Den tilltänkta lagens syfte är att undanröja de hinder för genomförandet av en överenskommelse om sådan jämkning, som rests i gällande lagstiftning.

Det torde kunna antagas, att eventuella förordnanden enligt undantagslagen endast komma att drabba arbetare och tjänstemän inom vissa näringsgrenar. Utskottet förväntar emellertid, att även andra kategorier av medborgare, i den mån de komma i åtnjutande av semester, skola frivilligt åtaga

sig arbete på sådana områden, där arbetskraft är påkallad och deras insats kan vara av värde.

Under hänvisning till vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att propositionen nr 256 måtte bifallas av riksdagen;
samt

B. att motionen II:275 måtte anses besvarad genom utskottets hemställan under A.

Stockholm den 29 maj 1940.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Norman, Linder, Tamm, Hagman, Wistrand, Näslund, Strand* och *Holstenson**;

från andra kammaren: fröken *Hesselgren*, herrar *Hage, Olovson* i Västerås, *Pettersson* i Hällbacken*, *Hallagård**, *Molander* och *Sandström** samt fröken *Ebon Andersson*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.